

*Dr. Ivan Ivančan, (Molve, 15. lipnja 1927.)
Hrvatski etnokoreolog i koreograf
Fotografija: Marija Mesarić*

DR. IVAN IVANČAN - NAJPLODNIJI HRVATSKI ETNOKOREOLOG I KOREOGRAF

Etnokoreologija je relativno mlada znanost iako je, kako se to u nas kaže, plesa otkad je i vijeka. Od 18. i 19. stoljeća i romantičnoga razdoblja, od stvaranja svijesti o nacionalnome biću Hrvata uz druge europske narode, baš su narodna glazba i ples prepoznati kao važni i nezamjenljivi simboli nacionalnoga prepoznavanja. Franjo Ksaver Kuhač u nas je prvi istaknuo mnogostruku moć plesa. Ples je za njega sjedinjenje svih ljudskih osjetila, "ciela ćud naroda", pa njegovu izražajnu moć nadređuje snazi jezika i pjesme. Bilježeći i opisujući ples i "plesovnu glazbu", otvorio je novu stranicu naše znanstvene povijesti pa ga se s pravom smatra našim prvim etnokoreologom. U osnovi etnomuzikolog, kao i Vinko Žganec koji ga tek pola stoljeća kasnije slijedi sličnim etnomuzikološko-koreološkim istraživanjima, tek je uspio odškrinuti vrata koja Ivan Ivančan široko otvara i za sobom ostavlja bogati opus zbirki, koreografija, znanstvenih i umjetničkih djela bez kojih nije moguće početi bilo kakav daljnji rad na tom području naše znanosti i kulture.

Dr. Ivan Ivančan (Molve, 15. VI. 1927.) zauzima istaknuto mjesto u stručnom etnološkom i folklorističkom krugu ljudi, a poznat je i širokoj hrvatskoj javnosti već više od pola stoljeća. Svojim etnokoreološkim znanstvenim i umjetničkim radom Ivančan se aktivno pridružuje europskim kolegama sustručnjacima. Poznat je zaljubljenicima u narodnu tradiciju širom svijeta - i u najudaljenijem južnom kutku Čilea i u Australiji, Novom Zelandu i Sjevernoj Americi - da ne govorimo o našim europskim susjedima - gdje god je Hrvata, njihove nošnje, pjesme i tanca, kola, drmeša...

Etnokoreologija je u Hrvatskoj postala samostalno područje istraživanja upravo dolaskom Ivančana (1954.) u Institut za narodnu umjetnost, današnji Institut za etnologiju i folkloristiku. Svoj je početni angažman oko scenske primjene folkloru u ansamblu "Joža Vlahović" Ivančan u okviru istraživačkih projekata Instituta nastavio sustavnim i intenzivnim terenskim istraživanjima i bilježenjem plesova diljem Hrvatske (Sremac 1983:85). Zanimanje nije ograničio okvirima matice zemlje nego je istraživao i plesove Gradišćanskih Hrvata u Austriji, čiju zbirku još uvijek potiho iščekujemo.

Usporedo sa sličnim studijama u Europi, Ivančan je prema stilu i strukturi plesova vrlo brzo odredio plesne zone (Ivančan 1964). Uz korekture koje je proveo na temelju vlastitih istraživanja plesa, njegova podjela plesnih zona uglavnom se podudara s podjelom etnografskih zona Milovana Gavazzija (Gavazzi 1978 (1956)). Zanimljivost je njegove podjele da kulturu otoka zadarskog arhipelaga zbog vrlo stare plesne tradicije kola smatra bliskijom dalmatinskome zaleđu nego mediteranskom naslijeđu. Pokazatelj je to da i plesna kultura može vrlo slikovito prikazati migracije koje su se kroz povijest odigravale na našim prostorima.

Ivančan aktivno sudjeluje i u raspravi etnokoreologa koji su nastojali stvoriti univerzalnu terminologiju i kreirati analitičke metode istraživanja plesa (Lange 1980.). To je bilo u skladu s

početnim zamahom Studijske skupine za terminologiju folklornoga plesa u okviru Komisije za folklorni ples (Folk Dance Commission) koja kasnije mijenja ime u Međunarodni savjet za folklornu glazbu (International Folk Music Council - IFCM), a zatim u Studijsku skupinu za etnokoreologiju Međunarodnog savjeta za tradicijsku glazbu (International Council for Traditional Music - ICTM). Nakon objavljivanja sustava za analizu strukture i oblika plesa (Syllabus 1974.), Ivančan je na velikom broju primjera iz Slavonije i Baranje analizirao *kolo* i njegove korake i inačice poput *drmeša*. Na temelju te analize predložio je pojam *taktmotiv* za najmanju jedinicu strukture plesa, odnosno "za faktore koji se neće moći višeznačno tumačiti" (Ivančan 1981.b).

Sukladno interesu svojih europskih kolega (npr. Lange 1974.), Ivančan je ubrzo proširio osnovni postulat starije europske folkloristike da se isključivo bilježe seoski folklorni plesovi. On bilježi i gradske plesove, osobito gradova uz jadransku obalu, ali i onih kontinentalne Hrvatske (Koprivnica 1989. i Slavonska Požega 1988.).

U knjizi, koja je za tisak prilagođena doktorska disertacija, Ivančan kompleksno obrađuje kontekst i ulogu plesa u korčulanskim seoskim zajednicama (Ivančan 1967.). Iscrpno je rastumačio i obradio pojavu *kumpanija* uz običaje biranja kralja i odsijecanja volovske glave, podrijetlo i značenje plesova s mačevima na otoku Korčuli u odnosu na slične plesove u Europi te njihovu rasprostranjenost među južnim Slavenima. Ta je knjiga i danas nezaobilazni prilog svakom daljnjem istraživanju *kumpanija* i *moreške*, kao i svim drugim kulturološkim temama s Korčule.

Sukladno mišljenju mnogih europskih etnokoreologa i koreografa koji u scenskoj prezentaciji vide spas od propasti i zaborava folklornih plesova, Ivančan je pisao i o problemima njihove scenske primjene (Ivančan 1971.). Oblikovao je osnovne zakone scene i principe scenskog koreografiranja te dao upute za terenska istraživanja koja su temeljna za stvaranje koreografija. Ivančanovo ime postalo je tako i sinonim za polustoljetni vrhunski rad amaterskog folklornog ansambla "Joža Vlahović", čiji su ga članovi i vodstvo na čelu s umjetničkim voditeljem Andrijom, mlađim Ivančanovim sinom, ugradili i u novi naziv - *Zagrebački folklorni ansambl dr. Ivana Ivančana*.

Ivančan je zaslužan i za velike umjetničke uspjehe hrvatskog profesionalnog folklornog ansambla "Lado". Uz mnoge druge najviše su se me se dojmili nezaboravni i neponovljivi koncerti na kojima je, zahvaljujući izvanrednoj režiji i svojem istančanom umjetničkom osjećaju, Ivančan sa članovima "Lada" pjesmom i plesom prikazao godinu dana hrvatskih narodnih običaja.

Njegovo ime je kao mentorsko zabilježeno i u amaterskome ansamblu Zagreb-Markovac koje posljednjih godina pokazuje vrhunska dostignuća scenske prezentacije, a koreografije je postavljao i u mnogim drugim ansamblima.

Dugogodišnje stručno i umjetničko vodstvo Međunarodne smotre folkloru u Zagrebu, kao i praćenje i ocjenjivanje mnogih lokalnih i regionalnih smotri folkloru u domovini i među Hrvatima u svijetu također su dio Ivančanove bogate i plodne djelatnosti. Folklorne plesove na sceni doživljava kao sredstvo za izražavanje kulturnoga identiteta i pokretačku snagu mnogih turističkih akcija (Ivančan 1971:7).

S namjerom da stručno osposobi koreografe-amatere i voditelje folklornih skupina, Ivančan sredinom 1960-ih godina osniva i vodi ljetne i zimske škole folkloru. Time svoju pasioniranu ljubav prema folklornoj umjetnosti ne prenosi samo na svoje sinove, koji nastavljaju njegovo životno djelo - Ivan ml. kao umjetnički direktor "Lada", a Andrija kao umjetnički voditelj "Zagrebačkog folklornog ansambla", nego takvim edukativnim djelovanjem odgaja i mnogobrojne mlade "folklorashe".

Jedan je od utemeljitelja "zagrebačke škole folklor". Na svoj umjetnički način slijedi i razvija ideje svoga prethodnika, također poznatog koreografa narodnih plesova Zvonimira Ljevakovića. Ivančanove najpoznatije koreografije obrađuju tematiku vezanu uz običaje godišnjega i životnog ciklusa, npr. *Lastovski poklad*, *Međimurska pisana nedelja*, *Jurjaši*, *Božično kolo*, *Podravski svati*, *Oko škrinje nevjestine*. Usto obrađuje i različite hrvatske krajeve prema motivima lokalnih plesnih obrazaca, npr. *Konavosko potkolo*, *Kolo iz Ražanca*, ali i u obliku cjelovitijih scenskih ostvarenja određene regije poput *Baranjskih plesova*, *Bilogorskih*, *Pokupskih*, *Posavskih plesova*; *Slavonskih motiva*; *Zagorskih drmešara* i slično. I mnoga druga izuzetna umjetnička ostvarenja, izvode se na pozornicama diljem svijeta kamo ih pronose folklorni ansambli iz Hrvatske, ali i mnogi u kojima se okuplja mladež druge i treće generacije naših iseljenika u obje Amerike, Australiji i Europi. Ivančanova vrhunska scenska ostvarenja rezultat su opsežnih terenskih istraživanja.

Svojim angažmanom obogatio je i filmsku produkciju pripremajući plesne točke u nekoliko igranih filmova - *Grof Luksemburški*, *Kuća na obali* (1954.), *Ples čaplji* i televizijskog serijala *U registraturi* J. Marušića (1974.). Suradivao je i u brojnim emisijama etnološkoga i folklorističkoga sadržaja: *Običaji Cetinske krajine* (1969.), *Sinjska alka* (1969.), *Lastovski karneval*, *Nasrid Istre jena gora*, *Ajde noga za nogama* (1970.), *Iz Gupčeva kraja* (1971.), *Lepe naše sjenokoše*, *Krnoval na Korčuli*, *Folklor na tračnicama* (1972.), *Paške navade*, *Crveni pijetao kukuriče* (1974.) redatelja I. Michielija, *Novogodišnje kolo* (1969. i 1971.) i *Haj, haj, ženo moja* (1974.) redatelja A. Martija, *Istarska svadba* (1972.) i *Smotra folklor 1974. svečana povorka* redatelja B. Makarovića te *Dernek u blizini*, *Od Šibenika do Trogira* (1972.), *Narodni umjetnik Todor Komazec* i *Biranje iškog kralja* (1974.) redatelja I. Vrbanića.

Skupljanje plesova i kazivanja o *plesnim običajima*, o sviranju, pjevanju i glazbi, osnovni su cilj Ivančanovih istraživanja. Usto bilježi i priče, zagonetke, poslovice, predaje i vjerovanja, što je rezultiralo brojnim zbirkama. U njima uz kazivanja detaljno zapisuje strukturu plesa, tekstove pjesama i notne zapise. Pritom se od prve izdane zbirke plesova iz Slavonije i Baranje (1956.), zatim iz Istre i Podravine (1963.), iz Bilogore zajedno sa Zvonkom Lovrenčevićem (1969.), iz Dalmacije (I. 1973.; II. 1981.; III. 1982.), Like (1981.), Južne Dalmacije (1985.), Banije i Pounja (1986.), Međimurja (1987.), Požeške kotline (1988.) te ponovo Podravine (I. 1989.; II 1991.; III 1999.; Molve 1998.) služi Knust-Labanovom notacijom - kinetografijom, međunarodno prihvaćenim plesnim pismom. Zapisuje ples i jednostavnijim Žgančevim plesnim pismom te ga opisuje riječima. Većinu gradiva Ivančan prikuplja metodom *intervjua*, a mnoštvo terenskih fotografija u zbirkama pokazuje da su mu kazivači demonstrirali ples baš zbog istraživanja. Dojmove kazivača (kojima uvijek izriče posebnu zahvalnost) ističe kao kazivanja o kontekstu izvedbe - *plesnim običajima*, prenosi ih u zbirke najčešće u lokalnom govoru. Tako prikupljenim kazivanjima Ivančan rekonstruirala kontekst izvedbi i otkriva ples ranijih generacija (Dunin 1981.).

U zbirkama plesova i u izlaganjima s kongresa folklorista Ivančan redovito prenosi i podatke iz starijih izvora, kao i uzora europske etnokoreologije, ponajviše Richarda Wolframa i Curta Sachsa. Na temelju postojećih izvora i vlastitih istraživanja uspoređuje i tumači rasprostiranje plesova, analizira strukturu plesa te nastoji rastumačiti razvitak i međusobne utjecaje plesova (Ivančan 1980.).

Neobično je dragocjen njegov pregled izvora za istraživanje povijesti i podrijetla plesa u Hrvatskoj od 13. stoljeća nadalje (Ivančan 1985.). U toj studiji Ivančan daje uvid u hrvatsku plesnu kulturu kroz stoljeća, a govori i o dometima i interesima hrvatske etnokoreologije do sredine osamdesetih godina

ovoga stoljeća. Komparativno raspravlja o plesovima, njihovoj povijesti i razvitku, ovisno o političkim vezama i odnosima u Europi.

Prema velikoj količini sabranih plesnih običaja i plesova, 352 izrađena kinetograma, imponantnom broju izdanih zbirki (po čemu prednjači u struci), znanstvenih i stručnih radova sintetiziranih u knjizi *Narodni plesni običaji u Hrvata* (Ivančan 1996.), zatim snimljenih filmova, magnetofonskih vrpca i fotografija te priređenih gramofonskih ploča, Ivančan je bez sumnje najplodniji hrvatski etnokoreolog. U Institutu je oblikovao i kartoteku plesova prema imenu plesa i lokalitetu u kojem je zabilježen, a bogata bibliografija i popis folklorne građe koju je prikupio otkrivaju široko područje njegova djelovanja i zanimanja. U svojim znanstvenim radovima pisao je o društvenoj ulozi plesa u Hrvatskoj, o elementima alpskih plesova u nas te također o plesovima pojedinih regija - Like (1971.); Gupčeva kraja (1973.), otoka Brača (1974.-1975.), Zlarina (1981.), Dalmatinske zagore (1994.), Primoštena, Rogoznice i okolice (1997.). Stručne radove objavljivao je u časopisima *Narodna umjetnost*, *Podravski zbornik*, *Kulturni radnik*, *Matica, Matica*. *Iseljenički kalendar*, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, *Narodno stvaralaštvo - folklor*, *Makedonski folklor*, *Vartal*, *Povid* te u drugim izdanjima Instituta za etnologiju i folkloristiku, Međunarodne smotre folkloru, Kulturno-prosvjetnog sabora, Zajednice kulturno-umjetničkih društava Zagreba. U institutskoj *Narodnoj umjetnosti* redovito je prikazivao knjige s etnokoreološkom i folklorističkom tematikom. Redovito je sudjelovao na folklorističkim kongresima Saveza folklorista Jugoslavije i objavljivao radove u zbornicima tih kongresa. Člancima o narodnim plesovima surađivao je i u *Muzičkoj enciklopediji* te *Enciklopediji fizičke kulture* Leksikografskoga zavoda. Svojom dvadesetom objavljenom knjigom autobiografskog sadržaja *Sjećanja i snatrenja* (2004.) rekapitulirao je svoju djelatnost uz suze i smijeh, svoju životnu ljubavnu priču o ženi, obitelji i folkloru.

Svako daljnje folklorističko, etnološko i osobito etnokoreološko istraživanje nemoguće je i zamisliti bez njegovih radova jer gotovo da i nema područja u Hrvatskoj koje barem djelomice nije obuhvatio svojim zbirkama.

U trenutku u kojem živimo mnogo se govori i radi na revitalizaciji i rekonstrukciji narodnih običaja, nošnji i plesa, o turističkoj ponudi i prepoznatljivosti Hrvatske u velikom globalnom selu. Ivančanov obol u istraživanju i popularizaciji narodnog plesa te *cijele čudi naroda*, velik je doprinos takvim poslovima i jamac uspjeha u budućnosti.

Umjesto da mu pjevamo onu 'z *vuzmenoga kola: Biser mi se je rastepel, oj Ivo, Ivo, zelen bor*, poželimo mu da pod svojom *molvarskom 'ruškom tepkom* uživa *išče jezero let* s unucima i obitelji!

Literatura:

1. Dunin, Elsie Ivancich. 1981. "Basic Trends in Yugoslav Dance Research". U Elsie Ivancich Dunin i Nancy Lee Chalfa Ruyter: *Yugoslav Dance. An Introduction and List of Sources Available in United States Libraries*. Palo Alto: Ragusan Press, 1-7.
2. Gavazzi, Milovan. 1978. "Areali tradicijske kulture jugoistočne Europe". U Vrela i sudbine narodnih tradicija. Zagreb: Liber, 184-194. (1956. "Die kulturgeographische Gliederung Südosteuropas" U *Südostforschungen* XV. München.)
3. Ivančan, Ivan. 1956. *Narodni plesovi Hrvatske 1*. Zagreb: Savez muzičkih društava Hrvatske.
4. Ivančan, Ivan. 1964. "Geografska podjela narodnih plesova u Jugoslaviji". *Narodna umjetnost* 3:17-38.
5. Ivančan, Ivan. 1971. *Folklor i scena. Priručnik za rukovodioce folklornih skupina*. Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske.
6. Ivančan, Ivan. 1973. *Narodni plesovi Dalmacije 1*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
7. Ivančan, Ivan. 1980. "Medusobni utjecaji i prožimanja parovnog plesa i tradicionalnog kola". U Rad 27. kongresa SUFJ, Banja Vrućica 1980. Sarajevo, 505-510.
8. Ivančan, Ivan. 1981a. *Narodni plesovi Dalmacije 2*. Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske.
9. Ivančan, Ivan. 1981b. "Indeks plesnih motiva kola u Slavoniji i Baranji". U Rad 23. kongresa SUFJ, Sl. Brod 1976. Zagreb, 229-255.

10. Ivančan, Ivan. 1982. Narodni plesovi Dalmacije 3. Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske.
11. Ivančan, Ivan. 1985. "Narodna plesna kultura u Hrvata". U Narodni plesni običaji južne Dalmacije. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske, 9-44.
12. Ivančan, Ivan. 1987. Narodni plesni običaji Međimurja. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
13. Ivančan, Ivan. 1988. Narodni plesovi i plesni običaji Požeške kotline. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
14. Ivančan, Ivan. 1989. Narodni plesni običaji Podravine 1. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
15. Ivančan, Ivan. 1996. Narodni plesni običaji u Hrvata. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika - Institut za etnologiju i folkloristiku.
16. Lange, Roderyk. 1974. "On Differences between the Rural and the Urban: Traditional Polish Peasant Dancing". Yearbook of the IFCM, 44-52.
17. Lange, Roderyk. 1980. "The Development of Anthropological Dance Research". Dance Studies 4:1-37.
18. Sremac, Stjepan. 1983. "Težnje u hrvatskoj etnokoreologiji od 1945.-1983.". U Zbornik I. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov, Rogaška Slatina 5.-9.10.1983. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 84-87.
19. Syllabus. 1974. "Structure and Form of Folk Dance: A Syllabus". IFMC Study Group for Folk Dance Terminology. Yearbook of the IFMC 6:115-136.
20. Zebec, Tvrtko. 1996. "Dance research in Croatia". Narodna umjetnost 33/1:89-112.